

- NAGY LAJOS 1998. Karinthy Frigyes. In: *A humor a teljes igazság. In memoriam Karinthy Frigyes.* Szerk. DOMOKOS MÁTYÁS. Nap Kiadó, Budapest.
- Néprajzi Lexikon* 1981. Főszerk. ORTUTAY GYULA. Akadémiai Kiadó, Budapest. IV.
- SZALAY KÁROLY 1961. *Karinthy Frigyes.* Gondolat, Budapest.
- TAKÁCS EDIT 2002. Írói névadás Karinthy Frigyes Utazás a koponyám körül című regényében. *Névtani Értesítő* 24: 127–140.
- ZELLIGER ERZSÉBET 1999. „...a nevedről lehullik az ékezet...”. *Névtani Értesítő* 21: 224–229.

TAKÁCS EDIT

A 19–20. SZÁZAD FORDULÓJÁRÓL SZÁRMAZÓ MEZŐTÚRI BŰNÜGYI PONYVÁK CÍMADÁSI SAJÁTOSÁGAI

A ponyva műfaja jóval régebbi a címben megjelölt korszaknál. Franciaországban már a XVII. század végén minden nagyobb városnak megvolt a maga kiadója (MANDROU 1970: 119). Magyarországon a ponyva a Tinódi-féle história leszármazottjának tekinthető. A fennmaradt anyagban a legkülönbözőbb témák képviseltetik magukat. Ezek közül csak egy a bűnügyi, melyre az első ismert példa az 1751-es Hamis pénzverő Győrből (POGÁNY 1978: 82–83). A hasonló jellegű sajtótermékek száma a 19. század folyamán folyamatosan szaporodott, a század utolsó harmadában pedig ugrásszerűen megnőtt. Ennek hátterében számos jól ismert, egymással összefonódó társadalmi-gazdasági tényező húzódik meg (a gazdaság kapitalista átalakulása-fejlődése, polgárosodás, városiasodás, a bulvársajtó megjelenése, az írástudók számának nagy mértékű emelkedése az Eötvös-féle népiskolai törvénynek köszönhetően stb.). A változások eredményeképpen nemcsak a fővárosban, hanem kisebb településeken is jöttek létre nyomdák, amelyek igyekeztek kihasználni a kedvező lehetőségeket.

E városok közé tartozott Mezőtúr is, melynek első nyomdáját Gyikó Károly alapította 1867-ben, majd megromlott egészsége miatt 1903-ban átadta Kanyó Antalnak (SZABÓ 1998: 78). Nem véletlen, hogy 1906-ban ő hozta létre a Dohányárudát, ezek az üzletek ugyanis a ponyvaárusítás központjaiként működtek szerte az országban. 1908-ban, Kanyó halála után Borbély Gyula lett a tulajdonos. 1939-ben, halála után a nyomda megszűnt.

A második nyomdát Braun Juda és Dolesch Géza alapította 1892-ben. 1900. február 11-én Gettler Ignác vette át, hat segéddel és a berendezéssel együtt (SZABÓ 1998: 80). A nyomdász 1903-ban, többszöri kérvényezés után *Török*-re változtatta saját és családja nevét. 1910-ben hunyt el, de vállalkozását *Corvina Rt.*–*Török Nyomda* néven már 1908-tól Csendes Mihály vezette. 1930-tól Szendrei István állt a vállalkozás élén, egészen 1951-ig, a nyomda megszűnéséig.

A nyomdatulajdonosok a város megbecsült polgárai voltak, élénk tevékenységet fejtettek ki a közéletben és egyházközségükben egyaránt. Hogyan lehetséges akkor, hogy egy olyan, sokak által kárhóztatott és lenézett dolgot gyártsanak és terjesszenek, mint a ponyva? Nyilvánvalóan azért, mert kevesebb tőkével rendelkeztek, mint a nagy fővárosi nyomdák, így nem vállalkozhattak komolyabb tudományos és szépirodalmi művek kiadására, amelyeknek nemcsak az előállítási költségük volt nagyobb, hanem a

vevőkörük is behatárolt volt. Alkalmazkodniuk kellett a helyi olvasóközönség igényeihez, s jó üzleti érzékkel felismerték az olcsón előállítható, de nagy példányszámban eladható füzetkék kínálta lehetőségét. Iratanyag hiányában nem ismerjük ugyan a nyomdák bevételét, de már maga a hosszú idő, amely alatt folyamatosan működtek, tanúsítja, hogy jó megélhetést biztosítottak tulajdonosaik számára. Erre utal Gyikó Kálmán feleségének származása is: módos gazda lányaként nyilvánvalóan nem ment volna férjhez akárkihez. Az említett közéleti szerepekhez is vagon és abból eredő presztízs kellett, különösen a képviselőséghez.

A ponyvák olvasói jórészt az alacsonyabb műveltségű parasztok, idénymunkások, uradalmi cselédek voltak, bár előfordult, hogy egy-egy érdekesebb, nagy port felkavaró eset leírása a városi polgárok figyelmét is megragadta (különösen, ha általuk is ismert személyek voltak a szereplői). Mezőtúr lakossága 1900-ban 25 383, 1910-ben pedig 25 835 fő volt, s ennek több mint 35%-a (1900-ban 36,2%, 1910-ben 37,3 %) a környékbeli tanyákon élt (BODOKI FODOR 1978: 123). Többségük saját földjén gazdálkodott: 1900-ban még a lakosság 67,5%-a, 1910-ben viszont már csak 61,7%-a vallotta magát őstermelőnek. Ezzel párhuzamosan jelentősen megnőtt viszont 1900 és 1910 között a napszámosok aránya, 2,4%-ról 5,7%-ra (BODOKI FODOR 1978: 123). A gazdasági cselédek és mezőgazdasági munkások aránya az összlakosságon belül 1900-ban igen magas, 37,5% volt (BODOKI FODOR 1978: 124).

A városban 1890-ben a református egyház 16 népiskolát tartott fenn, ezenkívül működött még egy katolikus és egy izraelita iskola. Ez a szám megdöbbentően soknak tűnik a lakosságszámhoz viszonyítva, de tudnunk kell, hogy 1893/94-ben a 18 iskolában mindössze 26 tanító dolgozott, ezekre belterületen 100, külterületen pedig 206 tanköteles gyerek jutott fejenként (BODOKI FODOR 1978: 108). Ahhoz, hogy eredményes legyen a tanítás, ennél sokkal kisebb létszámokra, legfeljebb 25–30 főre lett volna szükség. Igaz, a ténylegesen iskolába járók száma ennél jóval kevesebb volt: a külterületeken sokan csak leküzdhetetlen távolságokat kellett volna megtenniük nap mint nap, az iskolák többsége ugyanis belterületen állt. Ennek következtében 1910-ben a felnőtt lakosság 16,8%-a még mindig analfabéta volt (BODOKI FODOR 1978: 129).

A városban lakó vagy jobb anyagi helyzetben élő mezőtúriaknak és környékbelieknek ugyanakkor számos művelődési lehetőség állt a rendelkezésére (az 1530-tól működő református gimnázium a 19. század harmadik negyedétől a környék legnagyobb jelentőségű középfokú iskolája lett, 1897-ben megalapították Mezőtúr második középiskoláját, az Állami Teleki Blanka Felsőbb Leányiskolát, emellett számos kaszinó és olvasókör is működött a településen).

Az eddigi adatok alapján érthetővé válik, hogyan tudott virágozni két nyomda is egy ilyen, viszonylag kicsi alföldi városban. A lakosság igen magas százaléka legfeljebb elemi iskolai műveltséggel rendelkezett (az őstermelők nagy része, a cselédek, napszámosok és egyéb idénymunkások). (A nyomdák természetesen a Mezőtúr vonzáskörzetében lévő falvak és kisvárosok igényeit is kielégítették.) A módosabb parasztok és a városi kisiparosok valószínűleg polgári iskolát végeztek, de a gimnáziumot csak a vagyonosabbak engedhették meg maguknak. Ugyanakkor a kevésbé művelt rétegek is igényelték a szórakozást, az érdekességeket, a híreket. Ha az újsághoz nem is jutottak hozzá, az olcsó ponyvához igen, s ez mindhárom igényüket kielégítette. Az írástudatlanság ebből a szempontból nem jelentett akadályt, a közös munkák

alkalmával egyvalaki felolvasta a történeteket a többieknek. A ponyváknak így jóval több fogyasztójuk volt, mint ahány vásárlójuk.

A ponyvák általában környékbeli eseteket dolgoztak fel, de néha az ország más vidékén előforduló híresebb bűnügyeket is kiadták. A történeteket legtöbbször verses formában, kevésbé művelt olvasók ízlésének és íróik kevéske tehetségének megfelelően hagyományos, magyaros verseléssel írták meg. A füzeteket nagy példányszámban, alacsony áron, vásári ponyvákon árusították, innen ered a műfaj elnevezése. A házalók batyujában is mindig lapult belőlük jó néhány példány, később pedig megszülettek a külön erre szakosodott üzletek, dohányárudák.

A 3–6 oldalas füzetkék általában csak egy eset leírását tartalmazták. Az oldalszámolás is gyakran hiányzik, hiszen kevés lap esetén ez nem okozhat nehézséget. A hagyományos ponyvaméret 17 x 10 centiméter körül van (POGÁNY 1978: 331.), a mezőtúriak azonban ennél valamivel nagyobbak, átlagosan 22 x 15 centiméteresek. Lapjaik durvábbak a könyvekénél, bár az átlagos, fővárosi ponyvákénál valamivel finomabbak.

A ponyvák egyik legfontosabb része a szöveghez szorosan hozzátartozó cím. Érdeemes ezeket alaposabban megvizsgálni, mert sokat elárulnak szerzőikről és céljaikról. (Az általam feldolgozott kiadványok az 1893–1915 közötti időszakból származnak, ugyanis az Országos Széchényi Könyvtárban fellelhető legkorábbi ilyen jellegű mezőtúri ponyva 1893-ból való, 1915 után pedig jórészt a háborús, nem pedig a bűnügyi témák álltak a kiadók figyelmének középpontjában.)

A címek szintaxisa

A bűnügyi ponyvák címei legtöbbször összetett mondatok, bár egy esetben vessző helyett ponttal választják el a valójában összetartozó tagmondatokat. A 34 címből mindössze 3 egyszerű mondat, 5 összetett, 4 pedig többszörösen összetett (3 tagmondat). A többi 22 több mondatból áll. Ezek közül 6 csak egyszerű mondatokat tartalmaz, 16 azonban egyszerűt és összetettet egyaránt. E 22-ből 10-ben a ponttal elválasztott mondatok ugyanarra a történetre vonatkoznak, és valószínűleg csak a túlszűfoltóság elkerülése érdekében választották őket külön, 9-ben különböző esetekről van szó, amelyeket egy füzetben adtak ki, 3-ban pedig a külön mondat csak értelmező hozzáfűzés (pl.: *Mulattató história. Igaz történet*). Ez utóbbiakkal nem foglalkoztam, a különálló történeteket jelölőket pedig a közös címlaptól függetlenül természetesen külön kezeltem. (Szemiotikailag nyilvánvalóan érdemes lenne megvizsgálni, hogy miért éppen ezek kerültek egymás mellé, hogyan hatnak egymásra és az olvasóra, de szintaktikai szempontból ennek nincs jelentősége.)

Mivel a városban két nyomda volt, természetes, hogy egy-egy híresebb-hírhedtebb esetet többször is feldolgoztak; az írók néha többször is visszatértek a jól bevált történethez, sőt, egymástól is át-átvettek jól hangzó fordulatokat, csaknem teljes verseket. Feltűnő, hogy ilyenkor alig vagy egyáltalán nem változtattak a címen. Jó példa erre Rosor György esete, amelyet a gyakran együtt dolgozó Csató Ignác és Nagy Károly külön-külön jelentetett meg, az utóbbi kétszer is (1913-ban és 1914-ben). Csató Ignác: *Debreceni borzasztó merénylet. A gyulafehérvári akasztás. Rosor György akasztása, aki megölte szüleit*; Nagy Károly: *A paraszt Borgia Lukréciát, aki megölette férjét a szeretőivel, Déván akasztófára ítélték. – A gyulafehérvári gyilkosság. Rosor György*

akasztása, aki megölte szüleit; Nagy Károly: *Debreceni borzasztó merénylet. Kötél általi halálra ítélt asszony. Rosor Györgyöt felakasztották Gyulafehérváron.* (E ponyvák mind több, ponttal elválasztott címet tartalmaznak, ezért a 3 füzetet pontosvesszővel különítettem el.)

A fenti adatokból láthatjuk, hogy a címek többsége összetett vagy több mondatból áll. A többszörösen összetettek általában három tagmondatból állnak, de egyszer-egyszer olyan szörnyszülöttekre is rábukkanhatunk, mint a következő: *A karczagi borzasztó gyilkosság vagy egy vénember hajmeresztő tettei s öngyilkossága, melyet Dobár János gazda vagyonszerzéséből követett el, hogy második feleségét: Nagy Zsuzsannát kötél és tűz által végezte ki. Igaz történet.*

Az egyszerű címek, az összetettek első tagmondata és a többmondatosak első mondata általában nominális felépítésű. Kötelezően tartalmaz egy főnevet (*gyilkosság, dráma, rémtett* stb.), emellett ahhoz, hogy értelmes legyen, legalább még egy mondatrésznek kell benne szerepelnie, egy helyhatározónak (pl.: *Gyilkosság Mezőtúron*), egy minőségjelzőnek (pl.: *Véres dráma*) vagy egy birtokos jelzőnek (pl.: *Rosor György akasztása*). A címadók azonban ritkán elégednek meg a minimummal: gyakran halmozzák a főneveket, a minőségjelzőket, az utóbbiakat sokszor fokhatározóval is megtoldják (pl.: *borzasztó véres* – mivel a két szó között soha nem szerepel vessző, a szókapcsolatot nem jelzők halmozásának, hanem fokozásnak fogtam fel). Többször előfordul, hogy a helyszínnel mellett már itt megjelöljük a tett időpontját is. Erre a halmozásra jó példa a következő cím: *A nagyszalontai Balog Béla négyszeresen elkövetett borzasztó rablógyilkossága és az akasztása.*

A három egyszerű mondatos címet kivéve ezután egy hosszabb kifejtés következik egy vagy több tagmondatban. Az összetett mondatok között mellé- és alárendelő egyaránt előfordul. Az előbbieket kapcsolatosak, *és*-sel vagy az értelmező-magyarázó funkciójú, tipikusan címekben előforduló *vagy*-gyal összekapcsolva (*Gyilkosság és öngyilkosság Mezőtúron. Gáspár János és Szöllösy Ágnes szomorú története, vagy a visszautasított kérés*). Az utóbbiak közül a kijelölő jelző a leggyakoribb (*A Gyomai kettős halálos dráma, minek áldozata lett Bartha Erzsébet s utánna Molnár József*).

Ezeknek a második, harmadik tagmondatoknak a középpontjában a bűncselekményt kifejező ige áll, amely ha tárgyias (pl.: *megölte*), kiegészül legalább egy alannyal és egy tárggyal (X megölte Y-t). (Ha a mondat az előzőre utal vissza, előfordul, hogy az alanyt csak az ige személyragja jelzi, mint a következő címben: *Buzás József a Fehérvári-úti rablógyilkos rémtette. Kegyetlen vadállat módjára ölte meg és rabolta ki Guttman Arminnét.*) Ha az ige tárgyatlan (pl.: *történt*), legalább egy hely- vagy időhatározóval egészül ki (pl.: *A Mezőtúri Borzasztó véres gyilkosság mely éppen most történt*). Az általam vizsgált címek azonban itt is túllépik a minimumot, s az imént látott kötelezők mellett gyakran tartalmaznak egyéb bővítményeket, így értelmezőt vagy minőségjelzőt, eszköz-, mód-, ok- vagy társhatározót is (pl.: *A mezőtúri éppen most történt véres gyilkosság, a melynek áldozatul esett Lévai Lajosné született Nagy Borbála, kit is Csáki Béla szabadkai, 25 éves, pincér, egy nagy késsel meggyilkolt.*) Mindebből kitűnik, hogy a versfaragók igyekeztek minél több információt belezsúfolni már a címbe is, remélve, hogy ezzel felkeltik a vásárlók figyelmét. Az eszközt és a módot általában akkor említik meg, ha valamilyen szempontból különlegeseek, így önmagukban is alkalmasak a figyelem felkeltésére. Így például a következő esetben az az érdekes, hogy a gyilkosság az áldozat fegyverével történt: *Békés-szentandrásai roppant véres dráma.*

Huszár László *Kopti András*t *Kopti saját nagykésével megölte*. Ebből a törekvésből azonban néha meglehetősen morbid címek kerekednek ki: *Debreczeni István szörnyű vérengzése* vagy *a hűtlen asszonycsábító ellen elkövetett rémes gyilkolás fanyelű bicskával*; *Az Új-Kécskei borzasztó kettős rablógyilkosság*, vagy *a kapával kétfelé vágott zsidó s kocsisának szörnyű halála és a tót-komlósi szabólegény kegyetlen gyilkolása*.

Ha egy füzetben több történetet adnak ki, általában felsorolásszerűen közlik a címeket, s ilyenkor gyakoribb az egyszerű mondat: *Borzasztó rémtettek. I. Az anarkista Barcsi által elkövetett Umberto olasz király meggyilkolása. II. A mezőtúri vásárkor történt Szabó Rozália megerőszakolt gyilkolása (a kuriai tanyán). III. A nagyszalontai Balog Béla négyyszeresen elkövetett borzasztó rablógyilkossága és az akasztása*. Néha viszont egyetlen hatalmas körmondatba sűrítenek mindent. Ez csak hosszúságában hasonlít a barokk körmondatokra, érthetőségében annál kevésbé. Némelyik cím olyan zsúfoltra sikerült, hogy azt se lehet belőle eldönteni, pontosan hány történetről van benne szó: *A fejszével agyonvert szolnoki zsidó pék és feleségének továbbá a békés gyulai vásárban a belényesi oláh bírónak rémes históriája vagy a megcsalt férj bosszúja*.

A fentebbi címekben is feltűnhetett a szintaxis zavarossága, amely tagmondatok között és egy tagmondaton belül is gyakran megnyilvánul. Már a *megerőszakolt gyilkolása* is elég *hajmeresztő*, az *elkövetett Umberto király-ról* és a *vásárkor történt Szabó Rozáliá-ról* nem is beszélve. Míg a tagmondaton belül a rossz szórend a hiba, addig a tagmondatok között a vonatkozó névmási kötőszó helytelen használata és a téves egyeztetés okoz zavart: *A Mezőtúron történt borzasztó Véres Dráma amely történt a harmadik utban, melyet Varga Pál korsós legény követett el. P. Szabó Ferenczet revolverrel agyonlőtte; A Mezőtúri Borzasztó véres gyilkosság mely éppen most történt. A Veres Sándor úr újvárosi korcsmája előtt, melyet ifj. Bajcsi Imre követte el, Nagy Gábort bicskájával kegyetlenül megölte*. A kötőszó mindkét esetben a gyilkosságra vonatkozna, nem az útra vagy a kocsmára, a másodikban pedig ráadásul általános helyett határozott ragozást használ a szerző a határozatlan tárgy ellenére.

Szókincs

A mondatszerkesztés mellett érdemes figyelni a címek szóhasználatára is. Az egyszerű mondatokban és az első tagmondatokban központi szerepet betöltő főnév a leggyakrabban (14-szer) a *gyilkosság*, amely további 6 esetben *gyilkolása*, *meggyilkolása* alakban fordul elő. Emellett hatszor találkozunk még a *dráma* szóval, négyszer az *akasztás*-sal, háromszor a *rablógyilkosság*-gal, kétszer a *rémtett*-tel, és elő-előkerül a *halála*, *vérengzése* és a *merénylet* is. Az *öngyilkosság* is megjelenik, de többnyire a *gyilkosság*-gal együtt. Ennek okára könnyen rátalálunk, ha végiglapozzuk a korabeli Mezőtúr és Vidéke oldalait: az 1890-es évektől különösen a cselédek és a katonák körében egyre többen dobták el maguktól életüket. Az esetek kezdetben külön sort kaptak, de ahogy szaporodott a számuk, mind többször fordult elő, hogy a házasságkötésekhez hasonlóan egy egységbe foglalták őket a következő címmel: *Öngyilkosságok*. A végén a dolog annyira „megszokottá” vált az írók és az olvasók számára, hogy az egyik számban a következő gúnyos, megdöbbentően érzéketlen sorok jelenhettek meg: „A gyufaoldatot, népünk ezen közkedvelt italát, az elmúlt héten kedden Hoffmann Zsuzsánna mezőberényi illetőségű cseléd vette be szokás szerint szerelmi csalódásból és természetesen öngyilkossági szándékból” (Mezőtúr és Vidéke 1899. nov.

9: 3). Ez az idézet is mutatja, hogy a korszakban az öngyilkosság mindennapos, épp ezért unalmas téma volt, így a szenzációra éhes ponyvaírók nemigen foglalkoztak vele – kivéve, ha egy izgalmas szerelmi dráma része volt, mint az alább felsorolt címek mutatják.

Bár e kifejezések a vizsgált ponyvák műfajából adódnak, a számok annyit elárulnak, hogy a szerzők két dologra figyeltek: arra, hogy a főnév minél pontosabban jelölje meg a bűncselekmény jellegét, vagy hogy minél erőteljesebb érzelmi töltéssel rendelkezzen. Ezt a hatást igyekeztek fokozni a főnévhez kapcsolódó minőségjelzővel is, így nem véletlen, hogy a leggyakoribb a *borzasztó* (12 előfordulással), ezt követi 7 megjelenéssel a *véres*, 4-gyel a *rémes*, és előkerül még a *hajmeresztő*, a *halálos*, a *szörnyű*, a *rejtélyes* és a *rettenetes* is. Ezeket sokszor a hatást még jobban felerősítő fokhatározóval is nyomatékosítják: *roppant véres gyilkosság*, *borzasztó véres dráma*. Persze nem csupán az első tagmondat főnevei és jelzői rendelkeznek erős érzelmi töltéssel: a későbbiek, amelyek a téma részleteire utalnak, több esetben is a *kegyetlen*, *kegyetlenül* szóval nagyítják a történeteket. Néha a büntett valóban megérdemli ezt a jelzőt, de sokszor a „verset” elolvasva kiderül, hogy egyszerűen egy szerencsétlenül végződő kocsmai verekedésről van szó, mint a következő történetben: *A Mezőtúri Borzasztó véres gyilkosság mely éppen most történt. A Veres Sándor úr újvárosi korcsmája előtt, melyet ifjabb Bajcsi Imre követett el, Nagy Gábort bicskájával kegyetlenül megölte*. Szintén a fokozást szolgálja az áldozatok számának kiemelése: *Kettős történet. Ifju Dobrai István és K. Horváth Mária karczagi lakosok házasságának szomorú története és egy bús özvegy anyja, ki Tiszahát-Nagyfalván hét gyermekét és azután önmagát felakasztotta; A gyomai véres szerelmi dráma, kettős öngyilkosság; A cinkotai asszonyirtó bádogos Kiss Béla, aki hét menyasszonyát megölte és hét bádoghordóban tíz évig rejtgette; Az edelényi hármás rablógyilkosság*. Ahogyan a fentebbi Kékszakáll-történet címében is láthatjuk, az esetektől függően egyéb erőteljes kifejezések is előfordulnak: *asszonyirtó, hűtlen asszonycsábító, megcsonkít, agyonver...*

Az eddig megfigyelt eszközök nagy mértékben hozzájárulnak a figyelem felkeltéséhez, akárcsak a címlapon szereplő képek és a díszes keretek, amelyek oly jellemzőek a ponyvára. Ha csak a szintaxist nézzük, úgy tűnik, a szerzők túlzásba esnek, mindent el akarnak mondani egyetlen mondatban. Az eredmény: hatásvadász, sokszor hosszabb ízeletetés nélkül érthetetlen cím. Ez a várttal épp ellenkező hatást ér el, hiszen a lényeg éppen az lenne, hogy a nézelődők figyelmét első pillantásra magára vonja. Ez arra enged következtetni, hogy az írók nagy sietséggel s annál kevesebb odafigyeléssel készítették munkáikat, hiszen ebben a műfajban nem elsősorban a minőség, hanem az eladott mennyiség számított. Maguk a szerzők sem költői hírnévre törekedtek, számukra ez a tevékenység pusztán pénzkereset volt.

Már a szövegek elolvasása előtt, a címekből is kiderül számunkra, hogy az írók műveltsége nem állhatott túl magas szinten, olvasóik lelkivilágát azonban nagyon is jól ismerhették: csupán egy-két tucat kifejezést variáltak, de jól tudták, mely szavakat kell használniuk ahhoz, hogy a vásárolók azonnal felkapják a fejüket. Amit a mondatszerkesztéssel, szórenddel elrontottak, azt a szóválasztással korrigálták: az olvasókat kevésbé zavarhatta a vonatkozó névmási kötőszó helytelen használata (ha egyáltalán feltűnt nekik az így keletkezett értelmi zavar), mint amennyire vonzotta őket a fejszével agyonvert zsidó pék története. Ennek is köszönhető, hogy a két mezőtúri

nyomda, bár egymásnak is konkurenciát jelentett, évtizedeken keresztül virágzott, sőt, a Tiszán innen és túl a fővárosi kiadók méltó vetélytársának bizonyult.

Felhasznált ponyvák (valamennyi az Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtárában [OSZK PKt.] található):

- Borzas diák: *Gyilkosság és öngyilkosság Mezőtúron. Gáspár János és Szöllösy Ágnes szomorú története, vagy a visszautasított kérő.* Mezőtúr, Braun, 1893.
- Borzas diák: *Rejtélyes gyilkosság mely Gibász Tamáson és fián elkövetett. Történt Mezőtúron, 1894 Márczius hóban.* Mezőtúr, Braun, 1894.
- Csató Ignác: *Debreceni borzasztó merénylet. A gyulafehérvári akasztás. Rosor György akasztása, aki megölte szüleit.* Mezőtúr, Török, 1914.
- Csató Ignác: *Két rettenetes gyilkosság és öngyilkosság, mely a napokban Kisújszálláson és Kunhegyesen történt.* Mezőtúr, Gyikó, 1895.
- Csató Ignác: *Kettős történet. Ifju Dobrai István és K. Horváth Mária karczagi lakosok házasságának szomorú története és egy bús özvegy anyja, ki Tiszahát-Nagyfalván hét gyermekét és azután önmagát felakasztotta.* Mezőtúr, Gyikó, 1895.
- Debreczeni Gábor: *A gyomai véres szerelmi dráma, kettős öngyilkosság. A mezőtúri bábaasszony Lózsó Margit öngyilkossága. A túrkevei verekedés a rendőrökkel.* Kiadják: Nagy Károly–Csató Ignác. Mezőtúr, Kanyó, 1908.
- Debreczeni Gábor: *Békés-szentandrászi roppant véres dráma. Huszár László Kopti Andrást Kopti saját nagykésével megölte.* Kiadja: Nagy Károly. Mezőtúr, Kanyó, 1904.
- Debreczeni Vitéz Gábor: *A Mezőtúri Borzasztó véres gyilkosság mely éppen most történt. A Veres Sándor úr újvárosi korcsmája előtt, melyet ifjabb Bajcsi Imre követett el, Nagy Gábort bicskájával kegyetlenül megölte.* Mezőtúr, Kanyó, 1904.
- Debreczeni Vitéz Gábor: *A mezőtúri éppen most történt véres gyilkosság, a melynek áldozatul esett Lévai Lajosné született Nagy Borbála, kit is Csáki Béla szabadkai, 25 éves, pinczér, egy nagy késsel meggyilkolt.* Kiadják: Nagy Károly–Csató Ignác. Mezőtúr, Kanyó, 1907.
- Debreczeni Vitéz Gábor: *A Mezőtúron történt borzasztó Véres Dráma amely történt a harmadik utban, melyet Varga Pál korsós legény követett el. P. Szabó Ferenczet revolverrel agyonlőtte.* Mezőtúr, Kanyó, 1905.
- Kun Ferencz: *A Gyomai kettős halálos dráma, minek áldozata lett Bartha Erzsébet s utánna Molnár József. Molnár József hátrahagyott levelével.* Mezőtúr, Kanyó, 1908.
- Nagy Károly: *A cinkotai asszonyirtó bádogos Kiss Béla, aki hét menyasszonyát megölte és hét bádoghordóban tíz évig rejtegette.* Mezőtúr, ny. n., é. n.
- Nagy Károly: *A kígyósi leány borzasztó rémtette, a ki kedvesét megcsonkította, a miért hozzá hűtlen lett. A legújabb dalok könyve.* Mezőtúr, ny. n. 1897.
- Nagy Károly: *A paraszt Borgia Lukrécziát, aki megölette férjét a szeretőivel, Déván akasztófára ítélték. – A gyulafehérvári gyilkosság. Rosor György akasztása, aki megölte szüleit.* Mezőtúr, Török, 1913.
- Nagy Károly: *A szegedi rablőgyilkos közhuszár akasztása és a mezőtúri gyilkosság. Gergő bátyám mennybemenetele. Mulattató história.* Mezőtúr, Török, 1915.

- Nagy Károly: *Csáki Antal és Kis Pál rablógyilkossági kísérlete Kis-Teleken. És Kis Pálnak szomorú öngyilkossága. Veres Árpád kenderesi lakos borzasztó gyilkossága.* Mezőtúr, Gyikó, 1896.
- Nagy Károly: *Debreceni borzasztó merénylet. Kötél általi halálra ítélt asszony. Rosor Györgyöt felakasztották Gyulafehérváron.* Mezőtúr, Török, 1914.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *A fejszével agyonvert szolnoki zsidó pék és feleségének továbbá a békés gyulai vásárban a belényesi oláh bírónak rémes históriája vagy a megcsalt férj bosszúja.* Mezőtúr, Dolesch–Braun, 1899.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *A gyomai véres szerelmi dráma.* Mezőtúr, Dolesch–Braun, 1899.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *A mezőtúri bankócsinálók története.* Mezőtúr, Dolesch–Braun, 1900.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *A nagyszénási borzasztó gyilkosság. Szendi Horváth György és Horváth Mária a Békésgyulai börtönben, akik agyonverték Németh Jánost.* Mezőtúr, Török, 1913.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *A temesvári borzasztó rablógyilkosság. Balázs Istvánt halálra ítélték. Az edelényi hármass rablógyilkosság. Regula Ede gyilkost halálra ítélték.* Mezőtúr, Török, 1911.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *A váradszöllősi rablógyilkosság. Keller Imréné rémes meggyilkolása, melyet nagy kegyetlenséggel követet [!] el Molnár Sándor feleségével, Dezső Bertával.* Mezőtúr, Török, 1900 k.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *Az Új-Kécskei borzasztó kettős rablógyilkosság, vagy a kapával kétfelé vágott zsidó s kocsisának szörnyű halála és a tót-komlói szabólegény kegyetlen gyilkolása.* Mezőtúr, Dolesch, 1898.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *Borzasztó rémtettek. I. Az anarkista Barcsi által elkövetett Umberto olasz király meggyilkolása. II. A mezőtúri vásárkor történt Szabó Rozália megerőszakolt gyilkolása (a kuriai tanyán). III. A nagyszalontai Balog Béla négyzseresen elkövetett borzasztó rablógyilkossága és az akasztása.* Mezőtúr, Dolesch–Braun, 1900.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *Czibakházi rémes gyilkosság.* Mezőtúr, Dolesch–Braun, 1899.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *Debreceni István szörnyű vérengzése vagy a hűtlen asszonycsábító ellen elkövetett rémes gyilkolás fanyelű bicskával.* Mezőtúr, Dolesch, 1898.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *Hegyes Gábor czibakházi szociálista vezér szomorú és véres esete vagy engedelmeskedj a törvény igazságának.* Mezőtúr, Dolesch, 1898.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *Rejtélyes gyilkosság Mező-Túron, mely a lengyelországi születésű Gibasinszki Gibász Tamáson és hét éves kis fiacskáján követtetett el 1894. márczius havában, megtaláltattak május 8-án saját lakásukon.* Mezőtúr, Gyikó, 1894.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *Rigó Jancsi halála és a félegyházi hármass gyilkosság.* Mezőtúr, Dolesch–Braun, 1899.
- Nagy Károly–Csató Ignác: *Véres családi dráma, melyet túri születésű s csorbai lakos Kiss András, P.-csorbán feleségével és 16 éves leányával elkövetett. Polgár Lajos túri lakos Molnár Julist késsel agyonszúrta.* Mezőtúr, Gyikó, 1896.

Szentessy Bornemissza: *50.000 dollár elrablása, vagy Az Amerikából hazajött Rádi Gábor meggyilkolása Aboson a sógora és komája által. – A cigánykaraván elfogatása.* Mezőtúr, ny. n., é. n.

Virág Márton: *A karczagi borzasztó gyilkosság vagy egy vénember hajmeresztő tettei s öngyilkossága, melyet Dobár János gazda vagyonsféltésből követett el, hogy második feleségét: Nagy Zsuzsannát kötél és tűz által végezte ki. Igaz történet.* Mezőtúr, Dolesch, 1898.

Hivatkozott irodalom:

BÉKÉS ISTVÁN 1966. *Magyar ponyva pitaval. A XVIII. század végétől a XX. század kezdetéig.* Budapest, Minerva.

BODOKI FODOR ZOLTÁN–BODOKI FODOR ZSIGMOND 1978. *Mezőtúr város története (896–1944).* Mezőtúr.

BORBÉLY MIHÁLY 1942. A ponyva, az író és az olvasó. *Társadalomtudomány* 363–384.

KOVÁCS I. GÁBOR 1989. *Kis magyar kalendáriumtörténet 1880-ig. A magyar kalendáriumok történeti és művelődésszociológiai vizsgálata.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

MANDROU, ROBERT 1970. Magas kultúra és népi műveltség a XVIII. századi Franciaországban. A ponyvairodalom. *Századok* 118–125.

POGÁNY PÉTER 1978. *A magyar ponyva tükröje.* Budapest, Magyar Helikon.

SZABÓ ANDRÁS 1998. *Mezőtúri képeskönyv.* Szolnok.

SLÍZ MARIANN

NÉVTAN ÉS ALAKTAN

Közismert és mindenki által elfogadott tény, hogy a tulajdonnevek sajátos elemei egy-egy adott nyelvnek. Leggyakrabban funkciójukkal, jelentésükkel, történetükkel szoktak foglalkozni, és szinte minden nyelvközösség használóit érdeklik, foglalkoztatják az olyan kérdések, hogy mit jelent az ő nevük, a lakóhelyük neve, miért úgy hívják, mióta hívják úgy stb. Elméleti igényű névtani munkák tárgyául leggyakrabban a funkció és a jelentés alapján elkülönített tulajdonnévfajták számbavétele, elemzése szolgál. A nevek szerkezeti, morfológiai vonatkozásaival foglalkozó munkát alig találunk, valószínűleg vagy azért, mert a névtanosok általában úgy gondolják, hogy ez nem az onomasztika ügye, vagy azért, mert az alakotani kérdésekről azt hiszik, ezeket már a korábbi nyelvatanírók teljesen megoldották. Valójában a névvizsgálatok felszínén maradva könnyen kikerülhetők a rendszer egészét érintő alakotani problémák is.

Ha azonban a neveket mint rendszert tekintjük – és a tudományos szintű névtan ezt csak így tekintheti –, akkor nem lehet kétségünk afelől, hogy az adott rendszert minden nyelvi szinten érdemes minél alaposabban feltárni ahhoz, hogy minél behatóbban megismerhessük és akár modellálhassuk is. Az alakotani felől közelítve a névtani kérdésekhez, az ötlük leginkább szemünkbe, hogy a morfológiai tárgyú elemzésekben szinte nem vagy legfeljebb csak érintőlegesen és rendszertelenül térnek ki a tulajdonnevek sajátosságaira. Ez is indokolható azzal, hogy a nevek alaki felépítésének